

Översikter och meddelanden

Grundlagberedningens överenskommelser 1967. Några aktstycken och kommentarer¹

Överenskommelsen

När konstitutionsutskottets betänkande nummer 20, i anledning av proposition nr 27 "med förslag till ändringar i regeringsformen, m m", förelåg till första kammarens behandling den 17 maj 1968 fäste högermannen Ragnar Sveningsson i Tranemo, ledamot i konstitutionsutskottet, kammarens uppmärksamhet vid följande förhållande:

Det förslag som i dag behandlas har också sin prägel av att ledamöterna i konstitutionsutskottet inte haft vanlig frihet. De har varit bundna av en partiöverenskommelse. Denna överenskommelse träffades under tiden för grundlagberedningens arbete eller genom att beredningens ledamöter höll kontakt med respektive partigrupper. Denna överenskommelse har varit ett underligt aktstycke i det avseendet att det inte varit skriftligt utformat. Från början var det för oss vanliga ledamöter i utskottet rätt oklart vad denna överenskommelse egentligen innehöll. Men det har klarnat allteftersom arbetet fortgått. Ibland har man fått hänvisa till tidningskommunikéer, till radio- och TV-program för att få bevis på vad man egentligen kom överens om.

Den slutuppgörelse om valsystem och kammersystem som nåddes den 17 mars 1967 träffades i realiteten av de fyra partiledningarna. Det var också de fyra partiledningarna som via sina företrädare i grundlagberedningen den 20 september 1966 preliminärt accepterade gemensam valdag.

Men dessa överenskommelser om en författningsreform formaliserades inte i något dokument av partiledningarna.

Däremot skedde en serie skriftliga överenskommelser mellan företrädarna för de fyra partierna inom grundlagberedningen. Dessa successiva överenskommelser kan sägas vara grundvalen för kammers- och valsystem i den författning som trädde i kraft 1971. Jag anser därför att det är av intresse att ge en sammanhängande bild av dessa överenskommelser i grundlagberedningen.²

Någon överenskommelse förelåg *inte* före den 20 sep-

tember 1966, trots att partierna i olika skeden successivt intagit ståndpunkter som delvis kom att sammanfalla. Ännu fram till den 20 september var emellertid grunderna tvistiga för hur riksdagen skall bildas. Det förelåg alltså ingen gemensam ståndpunkt beträffande kammerssystem och valsystem, dvs de förhållanden som i dag regleras i 1974 RF kap 3 och som infördes från 1971 genom ändringar i bl a den dåvarande RF och RO.

Gemensamma valdagen

Protokollet och en kommuniké från grundlagberedningen den 20 september 1966 anger att man enhälligt uppdrog åt sekretariatet att undersöka gemensamma valdagen med treåriga mandatperioder:

Efter fortsatt diskussion om kammers- och valsystemet beslutade beredningen att med hänsyn till de problem som har visat sig förbundna med det s k Stenungsundsalternativet uppdraga åt sekretariatet att tills vidare släppa detta som arbetshypotes och under den närmaste tiden undersöka förutsättningarna för gemensam valdag samt treåriga mandatperioder såväl för riksdagen som för landsting och primärkommunala representationer. Beredningen beslutade vidare att offentliggöra beslutet genom att utfärda en kommuniké.

Denna kom att innehålla praktiskt taget detsamma som protokollet.

Den 4 november 1966 "förelåg enighet (inom beredningen) om att fortsätta arbetet med att undersöka förutsättningarna för kammaralternativet gemensam valdag för riksdagsval och kommunalval". Den 10 november "antecknades att enigheten inom beredningen att fortsätta arbetet med att undersöka förutsättningarna för kammaralternativet med gemensam valdag för riksdagsval och kommunalval även omfattade förslaget om treåriga mandatperioder såväl för riksdagen som för landsting och primärkommunala representationer". Vid dessa två sammanträden behandlades gemensamma valdagen som utgångspunkten för en reform som skulle träda i kraft 1 januari 1971 för både riksdagen och de kommunala församlingarna. Noteras bör att enigheten hösten 1966 gällde "att undersöka".

Gemensamma valdagen blev inte föremål för någon formaliserad överenskommelse förrän i slutuppgörelsen den 17 mars 1967, då det framhölls att "det sk paketet också (innehåller) enhälligt förslag om gemensam valdag . . ."³

Valsystemet

Valsystemet behandlades, med nya förutsättningar, från den 4 november 1966, när socialdemokraterna presenterade sin valkvotsmodell med riksspärr. "Beredningen beslutade att undersöka möjligheterna att utforma ett valsystem efter de föreslagna principerna och utreda effekterna av ett sådant system." Det socialdemokratiska förslaget innehöll dels en "idéskiss till ett nytt valsystem" (dvs ett valkvotsystem) dels en principiell förklaring av följande innehåll:

Utgångspunkten för överläggningarna om valsystemet är grundlagberedningens arbetshypotes, att den nya enkammarriksdagen skall bestå av ca 350 ledamöter som alla väljs samtidigt och på samma dag som landstings- och fullmäktigeledamöterna i de kommunala församlingarna.

Våra önskemål beträffande valsystemet till en sådan enkammarriksdag kan sammanfattas på följande sätt:

- a) Valsystemet bör ge god överensstämmelse mellan partiernas röstetal i hela landet och partiernas mandat-siffror i riksdagen,
- b) så långt det är möjligt med hänsyn till önskemålet om en riksproportionell fördelning av mandaten mellan partierna bör valsystemet också tillförsäkra varje landsdel en proportionell representation i riksdagen,
- c) valsystemet bör motverka partisplittring och uppkomsten av småpartier.

Den 2 december 1966 framförde de icke-socialistiska ledamöterna erinringar mot det socialdemokratiska förslaget och beredningen gav sekretariatet i uppdrag att undersöka verkningarna av både valkvotsförslaget och ett valsystem på grundval av jämkade uddatalsmetoden och tilläggsmandat med spärr. Den 21 december lämnade Sten Wahlund ett förslag till valmetod av detta slag. Det innehöll en principiell angivelse. Han definierade riksproportionalitet för partier som kommit över spärren på 3 %: "med riksproportionalitet avses, att proportionen mellan partiernas riksdagsmandat (fasta plus rörliga) skall vara densamma som deras proportion inom hela rikets valmanskår."⁴

Sedan fruktlösa försök gjorts under januari 1967 att genom justeringar i de båda förslagen "överbygga kvarstående motsättningar" enades beredningen den 2 februari 1967 om "vissa grundläggande principer för ett nytt valsystem":

Valsystemet bör vara så konstruerat

1. att man får en proportionellt rättvis fördelning av mandaten mellan de i riksdagen representerade partierna (riksproportionalitet),
2. att riksproportionaliteten inte kan rubbas genom ändringar i valkretsindelningen,
3. att riksproportionaliteten inte kan rubbas genom konstlade partibildningar eller andra valtaktiska manövrer,
4. att det inte uppmuntrar till partisplittring,
5. att det innefattar en spärr mot mycket små partier,
6. att det leder till en tillfredsställande regional representation som också är så stabil som möjligt med hänsyn till kravet på riksproportionalitet,
7. att det är enkelt i konstruktionen så att den enskilde väljaren kan överblicka de väsentliga reglerna.

Ställningstagandet kom i den faktiska beslutsprocessen att leda till att de icke-socialistiska partierna övergav Wahlunds valsystem i de avseenden där det reellt avvek från valkvotsmetoden med riksspärr. Socialdemokraterna lämnade för sin del valkvotsmetoden som teknik för att uppnå dessa principer.

Slutuppgörelsen beträffande valsystemet skedde på partiledarplanet mellan den 9 och 15 mars 1967 och konfirmerades i grundlagberedningen den 15 och 17 mars 1967. Själva slutöverenskommelsen om kammarsystem och valsystem formulerades också i protokollet i form av en presskommuniké: "Efter överläggningar enade sig beredningen om ett valsystem enligt de huvudlinjer som framgår av bifogade presskommuniké." Jag låter publicera den här, då den inte är lättillgänglig. Den publicerades således ej i grundlagberedningens betänkande *Partiell författningsreform*, som ju utvecklar överenskommelsen.⁵

"Grundlagberedningens förslag till nytt valsystem.

Grundlagberedningen har genom ett nytt valsystem velat nå framför allt två mål. För det första bör partierna bli representerade i riksdagen i förhållande till sina sammanlagda rösttal i hela landet, s. k. *riksproportionalitet*. Varje röst bör alltså ha lika värde, vare sig den ges åt det ena eller det andra partiet. För det andra bör valsystemet motverka en uppsplittring av riksdagen i småpartier. Ett valsystem kan inte samtidigt tillgodose båda dessa mål. Beredningen har därför gjort den avvägningen att uppkomsten av småpartier bör motverkas genom generellt verkande *spärrar*.

Det nya valsystemet skiljer sig från det valsystem som nu tillämpas vid andrakammarval i fråga om reglerna för fördelningen av mandaten mellan partier. Av de 350 mandaten i enkammarriksdagen skall 310 vara *fasta mandat*, som fördelas i valkretsarna, och 40 *rörliga mandat*, som fördelas gemensamt för hela landet. Vid fördelningen av fasta mandat används samma fördelningsmetod som f. n. vid andrakammarvalen, den s. k. jämkade

uddatalsmetoden. De rörliga mandatens fördelas så, att partierna blir rikspportionellt representerade i riksdagen. Partiernas rörliga mandat förs sedan till valkretsarna, så att de rörliga mandat som varje parti då får tilldelas partiet i de valkretsar där partiet efter fördelningen av de fasta mandatens står närmast till att få ytterligare ett mandat. Varje mandat tillfaller i valkretsen den kandidat för partiet som står närmast i tur.

Huvudregeln i fråga om spärrarna är att endast parti, som fått minst 4 % av rösterna i hela landet, får delta i mandatfördelningen. Kravet på 4 % av rösterna hade i 1964 års val betytt ca 170.000 röster. För lokalt starka partier finns emellertid ett undantag från denna spärr. Ett parti, som inte klarat 4 %-spärren, får sålunda tävla om de fasta mandatens i den eller de valkretsar där partiet fått minst 12 % av rösterna. Däremot får ett sådant parti inte delta i fördelningen av de rörliga mandatens och är således inte garanterat rikspportionell representation i riksdagen. Kravet på 12 % av rösterna motsvarande vid 1964 års val i fyrstads-kretsen ca 28.000 röster.

Den riksutjämning av valutslaget i de olika valkretsarna, som uppnås genom användandet av rörliga mandat, är den viktigaste skillnaden mellan det nya valsystemet och det nuvarande valsystemet för andrakammarval. Vid en fördelning av mandatens i valkretsar uppstår slumpmässiga avvikelser från rikspportionalteten. Sålunda betalade i 1964 års val centerpartiet i genomsnitt 15.990 röster för varje mandat, folkpartiet 16.761 röster, högern 17.655 röster medan motsvarande siffra var 17.760 för socialdemokraterna och 27.718 för kommunisterna. I det nya systemet kommer alla partier, som klarar 4 %-spärren, att betala praktiskt taget lika många röster för varje mandat.

Procentspärrarna är också en nyhet i det nya valsystemet. Någon motsvarighet till den riksspärr, som 4 %-spärren utgör, finns inte i det nuvarande valsystemet. 12 %-spärren har däremot en viss motsvarighet i gällande system genom att själva mandatfördelningsmetoden där verkar som en spärr i valkretsarna. Effekten är emellertid beroende av valkretsens storlek. I en stor valkrets med mer än 30 mandat betyder den nuvarande spärren 2-3 % av rösterna mot ca 10 % i en valkrets med 6 mandat. Genom 12 %-spärren undviks sådana ojämnheter i det nya valsystemet.

En annan skillnad i förhållandet till det nuvarande valsystemet för andrakammarval är att de fasta mandatens tilldelas valkretsarna inte efter befolkningstal utan efter antalet röstberättigade. Tilldelning efter befolkningstal kan leda till att valkretsar med förhållandevis låg andel röstberättigade får sina mandat för lägre antal röster än övriga valkretsar och därmed blir överrepresenterade i förhållande till antalet röster. Att andelen röstberättigade är låg i en valkrets beror på att andelen underåriga eller andelen icke-svenska medborgare i valkretsen är stor.

Riksutjämningen genom de rörliga mandatens och spärrarnas uppbyggnad som procentspärrar innebär att det nya systemet är praktiskt taget okänsligt för ändringar i valkretsindelningen. Beredningen har därför

inte behövt göra en ny valkretsindelning för det nya systemet redan nu. Riksutjämningen genom det rörliga mandatens betyder vidare att partier, som klarat 4 %-spärren, inte har något att vinna på att slå sig samman med andra partier eller att dela upp sig i flera partier.

Utöver överenskommelsen om valsystemet innehåller det s. k. paketet också enhälligt förslag om gemensam dag för val till såväl riksdag som kommunalfullmäktige och landsting. Mandatens är 3-åriga. Vid dessa gemensamma val kan det förutsättas att valsedlarna till riksdag, kommunalfullmäktige och landsting blir olikfärgade så att misstag kan undvikas. Detta i synnerhet om valkuvertens förses med samma färg som respektive valsedlar."

Presskommunikén innehåller alltså en beskrivning av själva valsystemtekniken och jämförelser med den diltillsrådande, men också – ett fåtal – uttalanden om syftena med det nya valsystemet. Till det vill jag räkna formuleringarna (i första stycket) "att varje röst . . . bör ha lika värde, vare sig den ges åt det ena eller det andra partiet"; vidare att spärrarnas motivering är att "uppkomsten av småpartier bör motverkas"; "valsystemet bör motverka en uppsplittring av riksdagen i småpartier".

Vidare framhålls (i fjärde stycket) att "den riksutjämning av valutslaget i de olika valkretsarna, som uppnås genom användandet av rörliga mandat, är den viktigaste skillnaden mellan det nya valsystemet och det nuvarande . . ."

Beredningen framhåller också (i sjunde stycket) att det nya valsystemet är "praktiskt taget okänsligt" för ändringar i valkretsindelningen och att partier som klarat 4 %-spärren "inte har något att vinna på att slå sig samman med partier eller att dela upp sig i flera partier".

Tolkningen av överenskommelsen

Att tolka våra grundlagar innebär bl. a. att man studerar de faktiska beslutsprocesserna kring hur de har kommit till. Man brukar också studera och argumentera kring hur olika argument och ståndpunkter funnits med i beslutsprocessen. Man brukar också diskutera vilken grad av legitimitet som ett beslut har, beroende på vilka företrädare som var med om beslutens.

"Det finns all anledning att anta att även forskning om 1974 års RF kommer att initieras av tolkningstivster angående den rätta innebörden av grundlagen, vilka uppstått i den politiska striden", skriver Nils Stjernquist och återkallar diskussionerna om 1809 års RF.⁶

En del i tolkningen av RF och vår levande författning är de överenskommelser som nåddes i grundlagberedningen 1966 och 1967. Här gäller det att analysera innehållet och innebörden av vad som *överenskommits*. Till den delen är de skriftligt dokumenterade överenskommelserna i grundlagberedningen den 2 februari och 17

mars 1967 samt de preliminära ställningstagandena fr. o. m. den 20 september 1966 viktiga. De skiljer sig i några avseenden från vad som kommit att uttryckas i grundlagberedningens eget betänkande, proposition, KU m. m. Tillsammans med beslutsprocesserna inom partierna och mellan dem bör dessa dokumenterade överenskommelser från 1966 och 1967 vara bidrag till vetenskap och politik kring den nya grundlagen.

Vilket vetenskapligt eller politiskt intresse formuleringarna av överenskommelserna har beror på hur man ställer problem eller frågor. Jag vill dock göra några iakttagelser mot bakgrund av de föregående beslutsprocesserna parterna emellan.

Gemensamma valdagen och de treåriga mandatperioderna ingår i "överenskommelsen" eller "paketet" (orden i presskommunikén den 17 mars 1967) som ett "enhälligt" förslag från grundlagberedningen. Men gemensamma valdagen och de treåriga mandatperioderna har inte fått någon "positiv" motivering i texten från den 17 mars 1967. I grundlagberedningens kommuniké den 20 september 1966 är enda motiveringen uttrycket att Stenungsundsalternativet "visat sig" vara förbundet med "problem".

I grundlagberedningens själva överenskommelse om gemensamma valdagen och de treåriga mandatperioderna finns således ingen aktiv motivering eller värdering till dessa moment i vår nuvarande författning. Vad som däremot markerats är ordet "enhälligt" den 17 mars 1967.

Valsystemet fick en principiell grundval först den 2 februari 1967, då grundlagberedningen enades om "grundläggande principer för ett nytt valsystem". Detta beslut är centralt i den meningen att det kom att föra fram till överenskommelsen den 17 mars 1967. Det är också, enligt min mening, av principiell betydelse. Det kan nämligen betraktas som en avsiktsförklaring ingången av de fyra "fördragsslutande" partierna.

De sju punkterna i överenskommelsen den 2 februari kan sägas *beskriva* riksproportionaliteten (punkterna 1 och 6), *förhindra* undvikanden av denna (punkterna 2 och 3), *inskränka* riksproportionaliteten (punkterna 4 och 5), *tydliggöra* valsystemet (punkt 7).

De återfinns i en delvis annorlunda utformning i grundlagberedningens betänkande, justerat den 28 april 1967. Jag skall strax jämföra dessa två serier av formuleringar.

Innan dess vill jag erinra om att presskommunikén av den 17 mars 1967 i huvudsak innehåller en beskrivning av den nya valsystemstekniken och jämförelser med den dittills rådande för tvåkammarssystemet. Presskommunikén, som alltså var detsamma som själva beslutet i

grundlagberedningen, innehöll färre avsiktsförklaringar än beslutet av den 2 februari 1967 och det justerade betänkandet från beredningen den 26 april samma år. Presskommunikén den 17 mars betonar dock *rösternas "lika värde"*, att spärarna riktar sig mot att *riksdagen* uppsplittras i småpartier, därtill att motverka uppkomsten av småpartier. Riksproportionaliteten ovanför spärren skall göra att partier ovanför denna inte har något att "vinna på" partisammanslagningar eller uppdelningar.⁷

Formuleringar av grundlagberedningen 2 februari 1967 resp i SOU 1967:26

A. Grundlagberedningen 2 februari 1967:

Valsystemet bör vara så konstruerat

1. att man får en proportionellt rättvis fördelning av mandaten mellan de i riksdagen representerade partierna (riksproportionalitet),
2. att riksproportionaliteten inte kan rubbas genom ändringar i valkretsindelningen,
3. att riksproportionaliteten inte kan rubbas genom konstlade partibildningar eller andra valtaktiska manövrer,
4. att det inte uppmanar till partisplittring
5. att det innefattar en spärr mot mycket små partier,
6. att det leder till en tillfredsställande regional representation som också är så stabil som möjligt med hänsyn till kravet på riksproportionalitet,
7. att det är enkelt i konstruktionen så att den enskilde väljaren kan överblicka de väsentliga reglerna.

B. SOU 1967:26:

Med det nu angivna utgångspunkterna har grundlagberedningens ledamöter enats om följande fem riktpunkter för konstruktionen av ett nytt valsystem. Valsystemet bör vara så konstruerat

1. att man med det undantag som anges i punkt 5 får en fördelning mellan partierna som är rättvisande med hänsyn till valresultatet i hela landet (riksproportionalitet),
2. att riksproportionaliteten inte kan rubbas genom konstlade partibildningar eller andra valtaktiska manövrer,
3. att riksproportionaliteten inte kan rubbas genom ändringar i valkretsindelningen,
4. att systemet leder till en tillfredsställande regional representation som också är så stabil som möjligt med hänsyn till kravet på riksproportionalitet,
5. att det försvårar för mycket små partier att vinna representation i riksdagen.

Skillnaden mellan A och B gäller:

- *huvudformuleringen av riksproportionaliteten* (punkt 1). I A gäller det en proportionellt rättvis fördelning mellan de i riksdagen representerade partierna. I B

gäller en rättvisande fördelning med hänsyn till valresultatet i hela landet. I A gäller alltså riksproportionaliteten de i riksdagen företrädde partierna; i B gäller att proportionaliteten skall vara rättvisande i förhållande till resultatet i landet, med undantag för småpartispärren.

- *formuleringen av spärren.* I A anges att valsystemet inte skall uppmuntra till partisplittring (punkt 4) och att det skall innefatta en spärren mot mycket små partier (punkt 5). I B har dessa krav samlats under formuleringen att valsystemet skall försvåra för mycket små partier att vinna representation i riksdagen (punkt 5). Formuleringen i B tar således här fasta på förhållandet i riksdagen, medan A anger syftet med spärren till att mer allmänt undvika partisplittring och små partier.
- *enkelhetskravet.* I A ställs som krav att valsystemet skall vara så enkelt att den enskilde kan överblicka de väsentliga reglerna. Det saknar motsvarighet i B (troligen till följd av den tekniska utformning valsättet slutligen fick).

Fördragets innebörd

Det föreligger således en serie dokument som anger vilka avsikter, principer och värderingar som de "fördragsslutande" partierna hade, när det gällde valsystemet till enkammararen. Huvudprincipen bakom överenskommelsen om valsystemet är *riksproportionaliteten*. Presskommunikén av den 17 mars anger själva värderingsgrundsatsen: att väljarnas röster skall ha "lika värde, vare sig rösten ges åt det ena eller andra partiet". Härefter ligger således valsystemets uttalade värdepreniss. Den allmänna och lika rösträtten (nuv RF 1:1) innebär alltså *lika röstvärde*, när röster skall omvandlas till mandat.

Huvudprincipen om riksproportionaliteten *preciserar* också i den meningen att man anger vad som *ej* får rubba den – valkretsförändringar, konstlade partibildningar eller valtaktiska manövrer. Riksproportionaliteten skall också ge en tillfredsställande stabil representation, regionalt sett.

Avvikelserna från huvudprincipen om riksproportionalitet är spärren vars syfte är att förhindra uppkomsten av småpartier, men också att riksdagen uppsplittras i småpartier. I överenskommelsen den 2 februari eller 17 mars sker däremot ingen sammankoppling av detta med parlamentarismen eller regeringsbildningen. Detta omnämnes inte i dessa två överenskommelser. Parlamentarismen och regeringsfrågan i samband med valsystemet antyds först i betänkanget från grundlagberedningen.⁸

Vad som föreligger är således avsiktsförklaringar och överenskommelser mellan de fyra partierna. Deras ställningstaganden 1966 och 1967 kan sägas vara en principi-

ell, privaträttsligt formad, grundval för det som sedan 1971 är gällande statsrätt. Tolkningar av gällande statsrätt vad gäller valsystemet kan alltså föras tillbaka på dessa överenskommelser och avsiktsförklaringar, som också kan sägas ha karaktären av ömsesidiga förpliktelser, mellan dem som ingick i överenskommelsen, så länge dessa inte ändras genom ny lagstiftning på området.

Björn von Sydow

Noter

- ¹ Detta är ett avsnitt ur Björn von Sydows kommande bok om partierna inför vår författning under efterkrigstiden, där författaren tar upp (s), (fp), (c) och (h) och deras författningspolitik 1944–68 beträffande valsystem, kammersystem och folkomröstningsinstitutet. Boken beräknas utkomma vid årsskiftet 1987–88.
- ² Holmberg-Stjernquist, *Grundlagarna* s 11–12, 142–157; Prop 1968:27 passim; KU 1968:20 passim, FK 1968:25 s 46.
- ³ Prot grundlagberedningen 20/9 1966 och bil., 4/11 1966, 10/11 1966, 17/3 1967.
- ⁴ Prot grundlagberedningen 4/11 1966 och bil., 2/12 1966, 21/12 1966 och bil.
- ⁵ Prot grundlagberedningen 17/1 1966, 2/2 1967 och bil., 23/2 1967, 15/3 1967, 17/3 1967 och bil.
- ⁶ Holmberg-Stjernquist, *Grundlagarna* s 19–20; Stjernquist, N, "Statsvetenskaplig forskning kring den nya grundlagen", *Statsvetenskaplig Tidskrift* Årg 79 (1976) h 1 s 58–60.
- ⁷ Prot grundlagberedningen 2/2 1967 och bil.; SOU 1967:26 s 149.
- ⁸ SOU 1967:26 s 149, också s 163–178; Sterzel, F. *Parlamentarismen i författningen* (1983) s 39–44, 64–81.

Valet till den västtyska förbundsdagen.

"Vad som har betydelse är att centrumkoalitionen fortsätter sitt arbete och behåller regeringsmakten och jag är hela koalitionen kansler."

"Jag säger ett kategoriskt nej till regeringssamarbete med De Gröna. Detta är en principståndpunkt på vilken jag inte tänker ändra mig."

Dessa uttalanden av den kristdemokratiska förbundskanslern Helmut Kohl respektive den socialdemokratiska kanslerkandidaten Johannes Rau illustrerar en av kärnfrågorna i västtysk efterkrigspolitik, nämligen frågan om att åstadkomma regeringsdugliga och för väljarna attraktiva koalitioner mellan partierna på förbunds nivå.